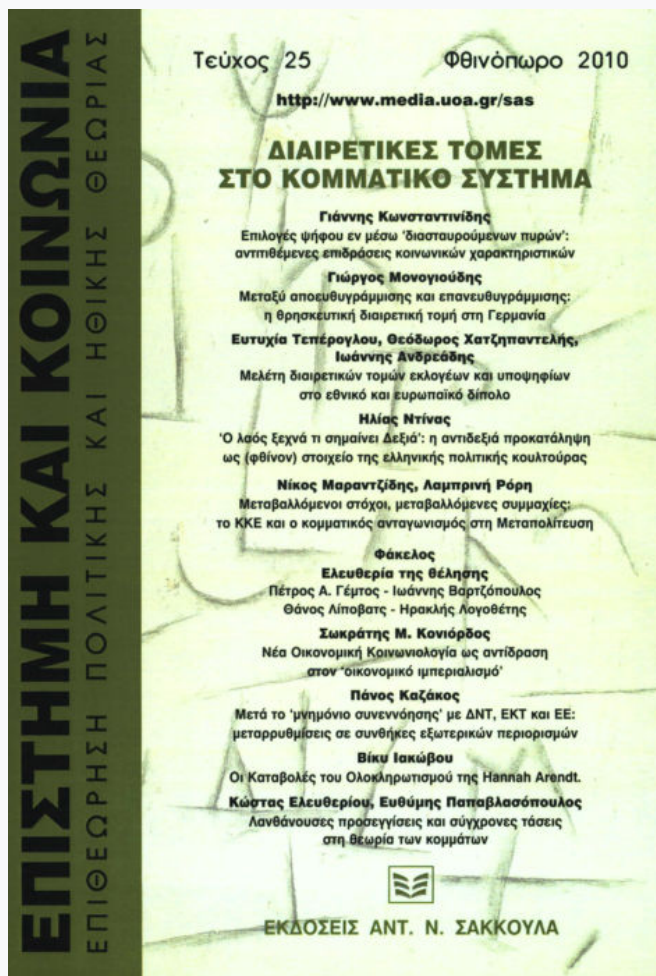

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 25 (2010)

Διαιρετικές τομές στο κομματικό σύστημα

Raymond M. Duch & Randolph T. Stevenson, The economic vote: How political and economic institutions condition election results

Αναστασία Καφέ

doi: [10.12681/sas.800](https://doi.org/10.12681/sas.800)

Copyright © 2015

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καφέ Α. (2015). Raymond M. Duch & Randolph T. Stevenson, The economic vote: How political and economic institutions condition election results. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 25, 252-259. <https://doi.org/10.12681/sas.800>

χιστον ως προς τη διαπίστωση ότι 'η ένδοξη νεοφιλελεύθερη τριακονταετία' έφθασε στο τέλος της και ότι εκείνο που τώρα προέχει είναι οι εξελίξεις στη διεθνή οικονομία να παρακολουθούνται και να ρυθμίζονται ανάλογα με τη συγκυρία από την πολιτική των κρατών και της διεθνούς κοινότητας. *Bringing politics back in*, λοιπόν.

Βέβαια, ορισμένες από τις απόψεις που κατατίθενται στο βιβλίο αυτό θα μπορούσαν να συζητηθούν κριτικά. Δεν μας βρίσκει, για παράδειγμα, σύμφωνους η αιτιακή σχέση, ένα είδος αναγωγισμού, του σύγχρονου φαινομένου της παγκοσμιοποίησης με τις νεοφιλελεύθερες ιδέες και πολιτικές, που η εξάντληση του νεοκεϋνσιανού παραδείγματος στη θεωρία και την πολιτική επέτρεψε να επιβληθούν. Το ίδιο υπερβολική μας φαίνεται και η εκτίμηση ότι η κρίση της δεκαετίας του 1970, που οδήγησε στον στασιμοληθωρισμό, μπορεί να θεωρηθεί ως η δευτέρα 'μεγάλη κρίση' του 20ού αιώνα και να συγκριθεί με την τωρινή, όταν ο ίδιος ο συγγραφέας δείχνει την ευκολία με την οποία η κρίση αυτή ξεπεράστηκε και, τέλος πάντων, ούτε παγκόσμια ήταν, όπως η σημερινή, ούτε μέχρι την πραγματική οικονομία μπόρεσε με διάρκεια να διεισδύσει, όπως συμβαίνει τώρα. Την κρίση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, την οποία ο *Gamble* με γνώση παρουσιάζει, την περιορίζει στις τράπεζες και τις αγορές, ενώ μια ή δυο φορές κάνει λόγο για την προωθητική της δύναμη που συμπυκνώνεται στη *shareholder value*, της οποίας φορείς είναι όχι μόνο οι θεσμικοί επενδυτές αλλά και το πλήθος των εργαζομένων/επενδυτών, οι οποίοι ανά τον κόσμο αριθμούν δισεκατομμύρια. Αλλά και το γεγονός ότι όλοι αυτοί οι επενδυτές στοχεύουν σε μια σε σύντομο χρονικό διάστημα μεγιστοποίηση των κερδών τους από κερδοσκοπικές στην πλειονότητά τους συναλλαγές και επενδύσεις [*short-termism*], καθόλου ή ελάχιστα αναφέρεται. Πάνω σε αυτό το θέμα όμως υπάρχει μια ικανή βιβλιογραφία, η οποία και διευρύνεται.

Σε κάθε περίπτωση, το έργο του *Gamble* είναι ένα χρήσιμο βιβλίο που, τουλάχιστον όσον αφορά τον ελληνικό ακαδημαϊκό χώρο, βοηθά να γίνουν κατανοητές κάποιες συναρτήσεις τις οποίες η εγχώρια επιστημονική παραγωγή δεν έχει λάβει (ακόμη) υπόψη της.

Ηλίας Κατσούλης

Raymond M. Duch & Randolph T. Stevenson, *The Economic Vote: How Political and Economic Institutions Condition Election Results*. New York: Cambridge University Press, 2009, 399 σελ.

Κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας του Clinton το 1992, ο τότε επικεφαλής της, James Carville, είχε αναρτήσει στα κεντρικά γραφεία της προε-

κλογικής καμπάνιας των Δημοκρατικών μια πινακίδα στην οποία αναγραφόταν τρεις φράσεις: (1) Change vs. more of the same [Αλλαγή αντί μια από τα ίδια]· (2) It's the economy, stupid! [Είναι η οικονομία, ηλίθιοι]· και (3) Don't forget health care [Μην ξεχνάτε το σύστημα υγείας]. Στόχος της αναγραφής αυτών των φράσεων ήταν να υπενθυμίζει τις βασικές αρχές πάνω στις οποίες έπρεπε να στηριχθεί η προεκλογική καμπάνια του Clinton. Η φράση για την οικονομία ήταν ενδεικτική του κλίματος που επικρατούσε, λόγω της ύφεσης που περνούσε η αμερικανική οικονομία εκείνη την περίοδο αλλά και της σημασίας που έδιναν οι πολιτικές δυνάμεις σε αυτή. Ήδη από το 1930 και μετά, οι αλλαγές στην οικονομία και οι επιπτώσεις αυτών των αλλαγών στην πολιτική έχουν αποτελέσει αντικείμενο μελέτης αρκετών ερευνητών μέχρι σήμερα.

Η σχέση οικονομίας, πολιτικής και εκλογών έχει τις απαρχές της στη μελέτη του πολιτικοοικονομικού κύκλου ή της 'απλής εκδοχής της θεωρίας του εκμαυλισμού', όπως χαρακτηριστικά περιγράφει τη διαδικασία ο Π. Καζάκος. Το σχήμα έχει ως εξής: κάθε κυβέρνηση λίγο πριν από τις εκλογές προσπαθεί να επηρεάσει το εκλογικό αποτέλεσμα με παροχές προς τους πολίτες μέχρι να κερδίσει τις εκλογές και να επιστρέψει αμέσως μετά σε πολιτικές λιτότητας. Αυτή είναι –αρκεταί απλοϊκά– η μία όψη της συσχέτισης οικονομίας και πολιτικής· η άλλη όψη αφορά τα στάδια από τα οποία περνά η σχέση οικονομίας και εκλογών. Ο A. Downs υποστήριζε ότι οι εκλογείς κρίνουν τα κόμματα βάσει του προσωπικού τους συμφέροντος και ψηφίζουν το κόμμα το οποίο οι ίδιοι πιστεύουν ότι θα τους αποφέρει περισσότερα 'κέρδη' στο μέλλον. Η θεωρία της ορθολογικής επιλογής αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της θεωρίας περί οικονομικής ψήφου· οι εκλογείς, πλήρως ενημερωμένοι για την πολιτικοοικονομική πλατφόρμα κάθε κόμματος, ψηφίζουν το κόμμα το οποίο θεωρούν ότι θα έχει καλύτερες επιδόσεις στον τομέα της οικονομίας. Παρόλα αυτά, όμως, οι βασικές προϋποθέσεις της οικονομικής ψήφου τίθενται υπό αμφισβήτηση. Τόσο ο πλήρως ενημερωμένος ψηφοφόρος όσο και το κριτήριο απόδοσης διαχειριστικής ικανότητας στα κόμματα, αποτελούν βασικές μεταβλητές οιαδήποτε μοντέλου οικονομικής ψήφου που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη.

Ταξινομώντας τη σχετική βιβλιογραφία και με βάση τα παραπάνω ερωτηματικά, δύο είναι οι βασικές μεταβλητές στις οποίες στηρίζεται και η θεωρία περί οικονομικής ψήφου: η αναδρομικότητα ή μη της ψήφου και ο προσδιορισμός του τρόπου –sociotropic or rocketbook politics– με τον οποίο ανταλαμβάνονται τις πολιτικές των κομμάτων οι εκλογείς. Το αναδρομικό μοντέλο (Fiorina 1978) υποθέτει ότι οι εκλογείς έχουν μειωμένες ικανότητες να αποκρυπτογραφήσουν την πολυπλοκότητα του οικονομικού περιβάλλοντος. Παρατηρούν ορισμένες διαθέσιμες πληροφορίες για αποτελέσματα που υποτίθεται ότι αντανακλούν τις οικο-

νομικές επιδόσεις του κυβερνώντος κόμματος. Εάν το κόμμα φέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα στην οικονομία, σύμφωνα με την υποκειμενική κρίση των εκλογέων, θα επιβραβευθεί στις εκλογές. Η αναδρομική ψήφος σημαίνει ότι η κυβέρνηση ελέγχεται αναδρομικά, οι μελλοντικές προσδοκίες των εκλογέων προκύπτουν από τις συμπερασματικές παρατηρήσεις των προηγούμενων ετών. Αυτό, βέβαια, δεν σημαίνει ότι οι εκλογείς δεν έχουν μελλοντικές προσδοκίες, αντιθέτως, οι επιδόσεις της κυβέρνησης στο παρελθόν είναι αυτές που δημιουργούν και ανάλογες προσδοκίες για το μέλλον.

Σύμφωνα με τη θεωρία περί 'κοινωνιότροπης πρόβλεψης' [sociotropic prediction] (Kinder 1981), οι εκλογείς λαμβάνουν υπόψη τους την εθνική οικονομική κατάσταση προτού ψηφίσουν. Οι Kinder & Kiewiet (1981), γράφοντας για sociotropic politics στις ΗΠΑ, υποστήριξαν ότι ο ψηφοφόρος που υποκινείται από 'κοινωνιότροπες' πληροφορίες στηρίζει υποψηφίους που έχουν ωφελήσει την εθνική οικονομία με τις πολιτικές τους και, άρα, το κόμμα που βρίσκεται στην κυβέρνηση μπαίνει στο στόχαστρο των εκλογέων εάν σύμφωνα με τους υπολογισμούς τους έχει απειλήσει την εθνική οικονομία –σχετώντας αν το δικό τους 'πορτοφόλι' είναι γεμάτο. Από την άλλη, η θεωρία του 'πορτοφολιού' [rocketbook politics] επικεντρώνεται στην προσωπική οικονομική κατάσταση των πολιτών και στον τρόπο με τον οποίο την αντιλαμβάνονται οι ίδιοι. Οι πολίτες ψηφίζουν ένα κόμμα κρίνοντας από την κατάσταση του πορτοφολιού τους, γεγονός που δεν απαιτεί και ιδιαίτερες γνώσεις ή πληροφορίες περί των οικονομικών.

Οι Duch & Stevenson προσπάθησαν με τις δικές τους αναλύσεις –από τις λίγες μονογραφίες που υπάρχουν για τη συγκεκριμένη θεωρία από το 1988– να συμβάλουν στην προβληματική περί οικονομικής ψήφου με την ενδελεχή διερεύνηση εμπειρικών στοιχείων 163 ερευνών από 18 χώρες από το 1979 μέχρι το 2001. Τα βασικά ερωτήματά τους είναι δύο: (1) υπάρχει οικονομική ψήφος; και (2) πώς θεσμικοί και πολιτικοί παράγοντες τη διαφοροποιούν στον χρόνο (ανά εκλογική αναμέτρηση) και στον χώρο (ανά χώρα); Το πρώτο ερώτημα είναι και σχετικά αυτονόητο για τους συγγραφείς: οικονομική ψήφος υπάρχει αλλά διαφέρει σημαντικά, τόσο λόγω θεσμικού πλαισίου όσο και της οικονομικής συγκυρίας ή της χρονικής περιόδου που διεξήχθησαν οι εκλογές.

Πρωτίστως, όμως, στόχος τους είναι η ενημέρωση του αναγνώστη για τη θεωρία της οικονομικής ψήφου και πώς αυτή έχει εξελιχθεί: ταξινομούν τις βασικές συνιστώσες της σε τέσσερις κατηγορίες, οι οποίες αρκετά σχηματικά είναι: (1) το ορθολογικό μοντέλο, σύμφωνα με το οποίο, όπως προαναφέρθηκε, οι εκλογείς είναι πλήρως ενημερωμένοι για την οικονομική πολιτική των κομμάτων και ψηφίζουν το κόμμα το οποίο θεωρούν ότι θα έχει τις καλύτερες επιδόσεις στην οικονομία· (2) το μοντέλο τιμωρίας ή ηθικού κινδύνου, δηλαδή η επιβράβευση ή μη της

οικονομικής επίδοσης της κυβέρνησης. Τιμωρία ή επιβράβευση για τους κακούς ή καλούς οικονομικούς χειρισμούς μιας κυβέρνησης αλλά και ηθικός κίνδυνος διότι, στην περίπτωση που δεν τιμωρηθεί μια ανεπαρκής κυβέρνηση, τότε ελλοχεύει ο κίνδυνος των 'φυγόπων' πολιτικών και κομμάτων που έχουν μοναδικό στόχο την επανεκλογή τους' (3) το μοντέλο επιλογής ή ανταγωνιστικό μοντέλο. Δεν στηρίζεται στην επιβράβευση ή τιμωρία των κομμάτων από τους εκλογείς αλλά στην ικανότητα που αναγνωρίζουν οι εκλογείς στα κόμματα να διαχειριστούν την οικονομία και τον τρόπο με τον οποίο κάνουν αυτή την κρίση. αναδρομικά ή μελλοντικά (κάνοντας, δηλαδή, πρόβλεψη βάσει των διαθέσιμων πληροφοριών)· και τέλος, (4) το μοντέλο στρατηγικής ψήφου, το οποίο προϋποθέτει ότι οι εκλογείς κάνουν στρατηγικές επιλογές, γνωρίζοντας ότι η ψήφος τους θα επηρεάσει το εκλογικό αποτέλεσμα και θα συμβάλει στην εκλογή κυβέρνησης. Γι' αυτόν τον λόγο οι ορθολογικοί εκλογείς προτιμούν να ψηφίσουν το κόμμα που θεωρούν πιο πιθανό να κερδίσει τις εκλογές. Βασική προϋπόθεση του μοντέλου στρατηγικής ψήφου είναι η ύπαρξη πολυκομματικών συστημάτων και έχει εφαρμογή σε χώρες που σχηματίζονται κυβερνήσεις συνασπισμού, άρα είναι και αρκετά προσανατολισμένο στη μελέτη του θεσμικού και πολιτικού συστήματος που διέπει τις χώρες και στον τρόπο με τον οποίο επηρεάζει την εκλογική συμπεριφορά. Το επιχείρημα στο μοντέλο που έχουν κατασκευάσει οι Duch & Stevenson δομείται βάσει των δύο τελευταίων μετέλων μελέτης της οικονομικής ψήφου.

Ο βασικός προβληματισμός σχετικά με την οικονομική ψήφο πηγάζει από το γεγονός ότι δεν υπάρχει ένας κανόνας τον οποίο να ακολουθούν τα αποτελέσματα των εκλογικών αναμετρήσεων. Έτσι, σε πολλές περιπτώσεις, το κυβερνών κόμμα χάνει τις εκλογές παρότι η οικονομική κατάσταση της χώρας ήταν αρκετά καλή ή το αντίστροφο: κακή οικονομία δεν συνεπάγεται ήττα στις εκλογές. Με την επεξεργασία των ερευνών που είχαν στη διάθεσή τους, οι συγγραφείς προσπαθούν να φτιάξουν ένα χάρτη της οικονομικής ψήφου, ενώ εντοπίζουν και κατηγοριοποιούν τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους αυτή εμφανίζεται.

Δεδομένου ότι η πράξη της ψήφου είναι μια καθαρά ατομική επιλογή, οιοσδήποτε ορισμός περί οικονομικής ψήφου επιβεβαιώνει την επιλογή ενός από τα υποψήφια κόμματα βάσει των αντιλήψεων των ψηφοφόρων για την οικονομική κατάσταση. Ο γενικός ορισμός που δίνουν για την οικονομική ψήφο βασίζεται στη θεωρία περί εκλογικής μεταβλητότητας των Bartollini & Mair (1990) δηλαδή στον απόλυτο αριθμό ψήφων που έχασαν ή κέρδισαν τα κόμματα από τη μία εκλογική αναμέτρηση στην άλλη. Οι Duch & Stevenson ορίζουν ως μεταβλητότητα της οικονομικής ψήφου το ποσοστό των ψήφων που 'άλλαξαν χέρια' μεταξύ εκλογικών αναμετρήσεων ως συνέπεια της αλλαγής των οικονομικών αντιλήψεων.

Επεξεργαζόμενοι τις έρευνες που είχαν στη διάθεσή τους και ομογενοποιώντας¹ τις ερωτήσεις που αφορούσαν την ψήφο και την αξιολόγηση της οικονομικής κατάστασης της χώρας κατέληξαν σε τρεις τύπους οικονομικής ψήφου συνέπεια και του πολιτικού πλαισίου της κάθε χώρας: ψήφος προς τον επικεφαλής του κόμματος που βρίσκεται στην κυβέρνηση (προσωποκεντρικά κομματικά συστήματα), ψήφος προς το κυβερνών κόμμα ή τον κυβερνητικό συνασπισμό (συνήθως παρατηρείται σε χώρες από το εκλογικό σύστημα των οποίων προκύπτουν κυβερνήσεις συνεργασίας κομμάτων) και ψήφος προς τα κόμματα της αντιπολίτευσης με κυβερνητική θητεία. Αυτή η τελευταία παράμετρος οικονομικής ψήφου έχει τις ρίζες της στην αναδρομική κρίση των κομμάτων και την επίδοσή τους στη διαχείριση της οικονομίας στο παρελθόν. Έτσι, σε χώρες με κυβερνητικούς συνασπισμούς είναι πολύ πιθανόν οι εκλογείς να θεωρούν υπεύθυνο το κόμμα που διαχειριζόταν την οικονομική πολιτική της κυβέρνησης και όχι ολόκληρο τον κυβερνητικό συνασπισμό για την κακή επίδοση της οικονομίας. Όπως γίνεται κατανοητό, οι συγγραφείς δίνουν αρκετή σημασία στο πολιτικό και θεσμικό πλαίσιο που διέπει την οικονομική διαχείριση των διαφόρων χωρών και, με αφετηρία αυτό, σκιαγραφούν τις τάσεις και τη μορφή της οικονομικής ψήφου ανά χώρα.

Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου, δημιουργούν ένα μοντέλο –στηριζόμενοι σε αυτό των Alesina & Rosenthal (1995)– στο οποίο οι εκλογείς μπορούν από τις διαθέσιμες πληροφορίες που έχουν να κρίνουν και να αποδώσουν ευθύνες στις κυβερνήσεις για την κατάσταση στην οικονομία. Έτσι θεωρούν ότι οι εκλογείς διακρίνουν τους υπεύθυνους για τη λήψη αποφάσεων σε δύο κατηγορίες: αυτούς που εξαρτώνται εκλογικά από τον πολιτικό έλεγχο [EDD/Electorally Dependent Decision-makers], δηλαδή την κυβέρνηση και τη γραφειοκρατία που ελέγχεται από την κυβέρνηση και εκείνους που δεν εξαρτώνται εκλογικά (NEDD/Non-Electorally Dependent Decision-makers), όπως οι επιχειρήσεις, ομάδες συμφερόντων, αρχηγοί ξένων χωρών, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου και γενικότερα φορείς και πρόσωπα που μπορούν να επηρεάσουν την οικονομία αλλά δεν ελέγχονται από την εκλογική διαδικασία. Αυτός ο διαχωρισμός που κάνουν οι συγγραφείς έχει να κάνει με το είδος των σοκ που μπορούν να επηρεάσουν την οικονομία και αυτά κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες: τα διαχειριστικά ή εσωτερικά και τα εξωτερικά. Τα εσωτερικά σοκ αφορούν στην οικονομική πολιτική της κυβέρνησης, άρα σχετίζονται με τις αποφάσεις που λαμβάνουν οι EDD, ενώ τα εξωτερικά σοκ απορρέουν από τις αποφάσεις των NEDD.

Το αποτέλεσμα της εξίσωσης του μοντέλου των Duch & Stevenson εξαρτάται από την ποσότητα των αποφάσεων για τον καθορισμό της οικονομικής πολιτικής που λαμβάνονται είτε από τους EDD είτε από τους NEDD. Σε πολιτικά συστήματα όπως αυτό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου η ένωση είναι και νομισματική και

αρκετές αποφάσεις λαμβάνονται από NEDD, είναι δύσκολο για τους εκλογείς να αποδώσουν ευθύνες στις κυβερνήσεις για τη διαχειριστική τους ικανότητα, άρα είναι μικρότερη και η πιθανότητα ύπαρξης οικονομικής ψήφου ή είναι μικρότερα τα ποσοστά της.

Πώς, όμως, μπορούν οι εκλογείς να κρίνουν τη διαχειριστική ικανότητα των κομμάτων; Ποιες είναι οι πληροφορίες που έχουν στη διάθεσή τους και πώς τις αξιολογούν; Οι συγγραφείς εξετάζουν τα ποσοστά μακροοικονομικών δεικτών όπως πληθωρισμός, ανεργία, μεταβολή του ΑΕΠ σε διαφορετικές χρονικές περιόδους και θεωρούν ότι ο μέσος ψηφοφόρος μπορεί να συγκρίνει τη διακύμανση των ποσοστών των παραπάνω μακροοικονομικών μεγεθών με αυτά της παγκόσμιας οικονομίας και να εξάγει συμπεράσματα για την εγχώρια πολιτική και την ικανότητα των κομμάτων. Μάλιστα, επειδή ο αρχικός τους σχεδιασμός ήταν να γράψουν ένα βιβλίο για τον τρόπο με τον οποίο τα media επηρεάζουν την επίδραση της πραγματικής οικονομίας στην πολιτική συμπεριφορά, αφιέρωσαν μεγάλο μέρος της εμπειρικής τους δουλειάς στην παρουσίαση των οικονομικών ειδήσεων από τα μέσα ενημέρωσης. Κατέγραψαν, λοιπόν, 10.000 πρωτοσέλιδα εφημερίδων έξι διαφορετικών χωρών για την περίοδο 1980-2001. Τα πρωτοσέλιδα που τους ενδιέφεραν ήταν αυτά που δημοσιεύοντουσαν μία μέρα πριν και μία μέρα μετά την ανακοίνωση, από τις αντίστοιχες στατιστικές υπηρεσίες των χωρών, των ποσοστών των κύριων μακροοικονομικών μεγεθών. Το συμπέρασμα τους είναι ότι όσο μεγαλύτερη απόκλιση υπάρχει μεταξύ των ποσοστών αυτών των δεικτών τόσο μεγαλύτερη κάλυψη έχει αυτή η είδηση από τα μέσα ενημέρωσης, άρα είναι αυξημένη και η πιθανότητα ο εκλογέας να πληροφορηθεί για αυτή.

Παρόλο που το μέγεθος της εμπειρικής δουλειάς που έχουν κάνει οι συγγραφείς είναι αξιοπρόσεχτο τόσο για την ποσότητα του εμπειρικού υλικού που επεξεργάστηκαν όσο και για το χρονικό διάστημα που αυτό καλύπτει, υπάρχουν δύο ζητήματα άξια σχολιασμού. Το πρώτο αφορά τον πλήρως ενημερωμένο εκλογέα και στον τρόπο με τον οποίο οι συγγραφείς αποδεικνύουν την ύπαρξή του. Το γεγονός ότι υπάρχει μια είδηση δεν σημαίνει ότι αυτή διαχέεται και στο κοινό και πολύ περισσότερο δεν σημαίνει ότι αυτή τυγχάνει ανάλογης επεξεργασίας από τον εκλογέα, έτσι ώστε να αποτελέσει κριτήριο αξιολόγησης της κυβερνητικής πολιτικής. Η συνήθης πρακτική των κομμάτων είναι να αποκρύπτουν την αλήθεια από το εκλογικό τους κοινό είτε με ελκυστικά προεκλογικά προγράμματα είτε 'παραποιώντας' τους μακροοικονομικούς δείκτες, οπότε ο ψηφοφόρος είναι αδύνατο να έχει πάντα όλες τις πληροφορίες στη διάθεσή του.

Το δεύτερο ζήτημα αφορά την αρχική ταξινόμηση των δύο βασικών μεταβλητών που λαμβάνουν υπόψη τους οι ερευνητές της οικονομικής ψήφου: την ανα-

δρομικότητα ή μη της ψήφου και την κρίση βάσει της προσωπικής οικονομικής κατάστασης ή της εθνικής. Στην αναδρομικότητα της ψήφου αναφέρονται ρητά οι συγγραφείς και παρουσιάζουν και σχετικά αποτελέσματα, στα οποία όμως δεν λαμβάνουν καθόλου υπόψη τον τρόπο με τον οποίο μπορεί οι εκλογείς να κρίνουν την κατάσταση της οικονομίας: η προσωπική οικονομική κατάσταση είναι ένα ισχυρό κριτήριο για την αξιολόγηση της επίδοσης μιας κυβέρνησης, ιδιαίτερα μάλιστα όταν οι εκλογείς αποδίδουν ευθύνες στους χειρισμούς της για τη δεινή οικονομική τους θέση. Επιπλέον, η κατάσταση της εθνικής οικονομίας σε αρκετές περιπτώσεις δεν αντανακλά την οικονομική κατάσταση των πολιτών της. Μπορεί η ανεργία ή ο πληθωρισμός να αυξάνονται και τα εισοδήματα των πολιτών να παραμένουν υψηλά. Αυτή την περίπτωση οι συγγραφείς δεν την εξετάζουν καθόλου και επιμένουν να αναφέρονται μόνο σε μακροοικονομικούς δείκτες και ενημερωμένους εκλογείς.

Το βιβλίο, ωστόσο, των Duch & Stevenson αποτελεί έναν καλό οδηγό για τη μελέτη της οικονομικής ψήφου. Η λεπτομερής επισκόπηση της βιβλιογραφίας και η ταξινόμησή της σε διαφορετικά μοντέλα οικονομικής ψήφου, δίνουν στον αναγνώστη μια ολοκληρωμένη εικόνα για τον τρόπο διερεύνησης του συγκεκριμένου πεδίου. Η εξαντλητική ανάλυση των ποσοτικών ερευνών και η πρωτότυπη έρευνα των πρωτοσέλιδων των εφημερίδων που διεξήγαγαν οι συγγραφείς για τις ανάγκες τις έρευνάς τους συνιστούν επιπλέον επιχειρήματα υπέρ της ανάνηψης του συγκεκριμένου έργου. Επιπλέον, η διάκριση που κάνουν μεταξύ EDD και NEDD αποτελεί πραγματική τομή στη μελέτη της οικονομικής ψήφου και κάνει την οικονομική κατάσταση αρκετών χωρών σήμερα (βλ. Ελλάδα) και το πολιτικό πλαίσιο που τη διέπει (οικονομική στήριξη από ΔΝΤ και Ε.Ε. και παρέμβαση τους στην εσωτερική χάραξη της οικονομικής πολιτικής). Επιπλέον, ακόμη και οι αδυναμίες που παρουσιάζει τόσο το μοντέλο όσο και τα συμπεράσματά του, υποκινούν ακόμη περισσότερο την κριτική σκέψη του αναγνώστη που ενδιαφέρεται για τη μελέτη της οικονομικής ψήφου και αποτελούν έναυσμα για πιο ενδελεχή ανάλυση του φαινομένου.

Αναστασία Καφέ

Σημειώσεις

1. Η ανάγκη ομογενοποίησης των ερωτήσεων προέκυψε από το γεγονός ότι οι έρευνες που είχαν στη διάθεσή τους έγιναν σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, σε αρκετές περιπτώσεις για διαφορετικές χώρες από ερευνητικά ινστιτούτα των χωρών και για διαφορετικούς σκοπούς, με αποτέ-

λεσμα ο τρόπος διατύπωσης των ερωτήσεων και οι εναλλακτικές απαντήσεις να διαφέρουν. Αναλυτικά οι κωδικοποιήσεις που έγιναν στο <http://www.raymondduch.com/economicvoting>

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Alesina, A. & H. Rosenthal (1995). *Partisan Politics, Divided Government and the Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bartollini, S. & P. Mair (1990). *Identity, Competition and Electoral Availability. The Stabilisation of European Electorates 1885-1985*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fiorina, M. P. (1978). 'Economic Retrospective Voting in American National Elections: A Micro-Analysis', *American Journal of Political Science* 22: 426-443.
- Kinder, D. R. & R. D. Kiewiet (1981). 'Sociotropic Politics: The American Case', *British Journal of Political Science* 11: 129-161.

Τάκης Σ. Παππάς, Το Χαρισματικό Κόμμα. ΠΑΣΟΚ, Παπανδρέου, Εξουσία. Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2009, 287 σελ.

Αν υπάρχει ένα πολιτικό κόμμα για το οποίο η βιβλιογραφία στον ελληνικό χώρο είναι πλούσια, αυτό είναι το ΠΑΣΟΚ. Επομένως, ένα ακόμα βιβλίο στο συγκεκριμένο πεδίο αφενός θέτει ψηλά τον πήχη αναφορικά με τη δυνατότητα ουσιαστικής συμβολής του στην εξέλιξη της ήδη σωρευμένης γνώσης για το θέμα και, αφετέρου, δημιουργεί εύλογες προσδοκίες για το τι διαφορετικό και καινούριο κομίζει. Για το πρώτο ζήτημα, δηλαδή τη συμβολή του *Χαρισματικού Κόμματος* του Τάκη Παππά στην εξέλιξη της μελέτης των πολιτικών κομμάτων γενικά και του ΠΑΣΟΚ ειδικά, η απάντηση είναι σύνθετη και της αφιερώνεται το μεγαλύτερο μέρος της βιβλιοκριτικής αυτής. Από την άλλη, το δεύτερο ζήτημα μπορεί να απαντηθεί άμεσα και σαφώς: ο νεωτερισμός –σημαντικότερος για τη μελέτη των πολιτικών κομμάτων στο ελληνικό πλαίσιο– που φέρει το βιβλίο του Παππά είναι η σοβαρή και εμπειριστατωμένη, αν και όχι καθολική, προσπάθεια εφαρμογής της θεωρίας της ορθολογικής επιλογής σε ένα πεδίο που κυριαρχείται παραδοσιακά από δομολειτουργικές και πολιτισμικές προσεγγίσεις. Επίσης, στην καινοτόμο θεωρητική προσέγγιση πρέπει να προστεθεί και η χρήση πληθώρας πρωτογενών εμπειρικών δεδομένων και δευτερογενών αναδόσεων.

Με το συγκεκριμένο βιβλίο, ο συγγραφέας φιλοδοξεί καταρχάς να παράσχει μια συνθετική ερμηνεία του φαινομένου ΠΑΣΟΚ και της πορείας του στον χρόνο. Είναι σαφές ότι μια ολοκληρωμένη ερμηνεία δεν σημαίνει την προσπάθεια πλήρους ιστορικής καταγραφής ούτε την κάλυψη όλων των πτυχών του φαινομένου, αλλά προϋποθέτει πρώτα απ' όλα τη διατύπωση συγκεκριμένων ερωτημάτων, τα οποία θα είναι ταυτόχρονα αρκετά οξυδερκή, ώστε να φωτίσουν τις βασί-